

Sz. A. Alimov és a Don Quijote terve és bábfigurája

Borisz Goldovszkij
AZ „AKADÉMIKUS”

SZERGEJ ALEKSZANDROVICS ALIMOV (1938–2019)

A színházakban szeretnek beceneveket adni. Az Obrazcov Színházban különböző időszakokban dolgozott például „Rák”, „Marx”, „Hófúvás”, „Doktor”, „Unoka”, „Fröken Bock”¹, „Nagybácsi álma”, „Hör-csög” és még sokan mások. Amikor 1999-ben idejött a fő látványtervező, Szergej Alekszandrovics Alimov, gyakorlatilag abban a pillanatban ő lett az „Akadémikus”, bár akkor az Össz-szövetségi Állami Filmfőiskola professzoraként még csak levelező tagja volt a Művészeti Akadémiának. Állami Díjjal kitüntetett rendes tagja csak 2002-ben lett. Alimov művészi elithez tartozását a színház rögtön feltétel nélkül elfogadta, amit röviden és tömören az „Akadémikus” elnevezéssel fejezett ki.

Magas volt, jó kiállású, mindig régimódián elegáns, ördögi huncutsággal a szemében az a fajta ember, aki közvetlen, miközben elképesztően mély, aki szeret meglepni és meglepődni. Alimov érkezése az Obrazcov Bábszínházba úgy tűnik, sorsszerű volt. És nemcsak azért, mert a művészi irány, amit képviselt, az a „fantasztikus realizmus” volt, hanem azért is, mert nagyon régen, úgy 100 évvel ezelőtt „Annuska már kiöntötte az olajat”². Az úgy történt, hogy régen, a forradalom utáni időkből a fiatal egyetemista Szerjozsa Obrazcov és évfolyamtársa Masa Artjuhova elhatározták, hogy bábokat készítenek eladásra, hogy egy kis pénzt keressenek ecsetekre és festékekre. *„Akkoriban kevés játékszert készítettek. Az ilyesmi kell a gyermekeknek, azt gondoltuk, bizonyára akad rá vevő. Kis fejeket mintázni és kabátkákat összevarrni rongydarabokból végeredményben nem is nagyon nehéz. Nem sok anyag kell hozzá, mindenféle tarka maradék*

akármelyik háztartásban található. Artjuhova két kis öregasszonyt csinált. ... én pedig egy kis négert. ... Nem adtuk el senkinek a bábukat, egyrészt, mert nem akadt rájuk vevő, másrészt, mert nem értettünk a kereskedelemhez; a legfőbb ok azonban mégis az volt, hogy fájt volna a szívünk megválni ezektől a mulatságos kis bábuktól.” – emlékszik vissza Obrazcov *Hivatásom* című könyvében.

Később Szergej Obrazcov kiváló bábszínész és rendező lett, Marija Artjuhova pedig a Leningrádi Marionettszínház híres tervezője és Szergej Alimov nagy-nagynénikéje.

Alimov a mai napig kitüntetett helyen őrzi műhelyében Marija Jakovlevna Artjuhova különleges bábuit, aki annak idején lenyűgözte őt alkotásaival. Szergej Alimov megjelenése Obrazcov színházában összefügg Obrazcov unokája, a rendező Jekatyerina Obrazcova első munkájával az Állami Akadémiai Központi Bábszínházban. Ez *A pikk dáma* előadás volt. Maga Alimov így emlékezett vissza: *„Először csodálkoztam, A pikk dáma bábszínházban? Mégiscsak egy opera, egy komolyabb műfaj. Miután azonban elolvastam Puskin művét, azt gondoltam, ezt tényleg meg lehet csinálni bábszínházban.”* És valóban fantasztikus volt, ahogy ezt megvalósította.

A Nyevszkij sugárúton sétáltak föl-alá Puskin művének Alimov megálmodta szereplői, és a jelenetek végén megjelent a színpad teljes tükrében a hatalmas Sors Kereke, amely elsodorta a szereplőket, letörölte az egyik képet és létrehozott egy újat.

A pikk dáma kollázs jelenetek sorozatából lett felépítve, kizárólag bábszínházi eszközök segítségével. Az egyetlen nem bábszínházi szereplő az író

1 Astrid Lindgren svéd írónő mesefigurája

2 Idézet Bulgakov: *A Mester és Margarita* c. regényéből

Bonifác utazása (rajzfilm)

Raspe:
Münchhausen báró

Milne: Micimackó

Swift: Gulliver utazásai

Gogol: Karácsony

Andrej Bitov volt, aki Puskin és a saját szövegét olvasta fel egy jazz kvartett zenéjének kíséretében. Az előadás létrehozói „nem tették kockára a szükségességét, abban reménykedve, hogy fölöslegeset szereznek”³, hanem végigvezették a nézőket azon az úton, amelyen a Költő járt, miközben misztikus elbeszélésén dolgozott.

A misztikum és a fantazmagória közel állnak Alimov művészetéhez. Rengeteg ragyogó, tiszta, ironikus metaforát merített belőlük. Nem véletlen, hogy a legjobb színházi, könyves, filmes munkái Gogol, Bulgakov, Szaltikov-Scsedrin, Hoffmann, Raspe és Swift nevéhez kötődnek.

Szerej Alekszandrovics Alimov könyvek sokaságát illusztrálta, olyanokét, mint a *Holt lelkek*, *Az orr*, *Egy város története*, *A Galavjov-család*, *a Mester és Margarita*, *A kis Zaches*, vagy a *Münchhausen báró kalandjai*.

Az „Oroszország Népművésze” megtisztelő cím az ő esetében nem egyszerűen erkölcsi elismerés, hanem annak a ténynek a megerősítése, hogy megérdemelt helye van a művészi Olümposzon, ahova nem erőfeszítések árán jutott, hanem tehetségének köszönhetően emelkedett fel.

Ez az út még fiatal korában kezdődött, amikor a rendező Fjodor Hitruk felfigyelt az Állami Filmfőiskola 24 éves diákjára, aki Zágrábban volt gyakorlaton, és meghívta őt az *Egy bűncselekmény történetére* (Isztorija odnogo presztuplenija), ami

aztán a diák diplomamunkája, és a 60-as évek, az olvadás éveinek sikerfilmje lett. A folytatásban, olyan filmekben, mint az *Ember keretben* (*Cselovek v ramkah*), *Orgonácska* (*Organcsik*), *A bölcs fenékjáró küllő* (*Premudrúj peszka*⁴), Szerej Alekszandrovics röviden és tömören mindig kifejezte véleményét a bürokráciáról. Az ostoba funkcionáriusokhoz való viszonyában azonban nem volt elvakult gyűlölet, inkább undor és ironikus szájalom. A *Bonifác vakációja* (Kanyikulü Bonifacija) című rajzfilm (Rend.: Fjodor Hitruk) hihetetlen népszerűséget hozott Alimov számára gyerekek és felnőttek körében egyaránt. Ekkortól kezdett el könyveknek, folyóiratoknak dolgozni. Alimov illusztrációi nem is annyira illusztrációk voltak, sokkal inkább a Művész reflexiói a számára legegyszerűbb, legtermészetesebb módon. „Amikor a könyveken elmélkedek, próbálok őszintén eligazodni valamiben, megérteni valamit belőlük, az életünkől és természetesen magamból. Ez egyáltalán nem egyszerű irodalom, néha ellentmondásos, van benne fájdalom is, szomorúság is, öröm is, maró irónia és satíra.” – mondja Alimov. A Mester elgondolásai még könyv-illusztrációként megjelenítve is mindig színháziasak, színpadiasak. Ez mindenki számára nyilvánvaló, aki találkozott már a munkáival. Pulzál bennük Őfelsége a Színház pillanatnyi fényes energiája, aminek Alimov több mint fél évszázada hű szolgája. 1966-ban barátjával, Mihail Romagyin tervezővel

3 Idézet Puskin: *A pikk dáma* c. novellájából. Utalás arra, hogy Hermann, a főszereplő nem kockáztatta a meglévő pénzét a nyeremény reményében.

létrehozták a Moszkvai Szatíra Színházban a *Tjorkin a túlvilágon* (Tyorkin na tom szvetye) (Rend.: V. Pljucsek) című előadást. Ez a *Tjorkin* rövid életű volt, szinte rögtön a bemutató után betiltották, mégis legendás lett, a színházi emberek a mai napig emlegetik, és nagyra becsülik. Alimov színházi munkái között van a *Gulliver utazásai* (Putyesesztvije Gullivera) a moszkvai Filmszínészek Stúdiószínházában 1967-ben, Emil Braginszkij és Eldar Rjazanov *Váljék egészségére!* (Sz ljogkim parom!) című darabja a Moszkvai Területi Drámai Színházban 1971-ben, L. Nikolaj *Fekete, mint a kanári* (Csornij, kak kanarejka) című darabja az Akadémiai Moszszovjet Színházban 1972-ben. Színházi tehetségét Alimov mégis leginkább az Obrazcov Bábszínházban tudta kibontakoztatni. Ehhez minden adott volt: a metafora és groteszk szeretete, az ironia, a tapasztalat, a hazai klasszikus animáció tisztelete, a művész kifogástalan ízlése, a színházi csapatban dolgozás képessége, és persze rendkívüli tehetsége. Fényűző turborealisztikus előadások egész sora indult útjára: Puskintól *A pikk dáma*, Harris *Nyúl Testvére*, Milne *Micimackója*, Gogol *Karácsonyéje*, Swift *Gulliver utazásai*, Cervantes *Don Quijoteja*, Raspe *Münchenhausen bárója*.

Alimov hűséges ember volt. Jekatyerina Obrazcova rendezővel kezdett el dolgozni, és minden bábszínházi munkáját kizárólag vele együtt alkotta. Talán azért, mert sokban hasonlítanak egymásra, például hozzáállásuk az élethez és a színházhoz nem válik külön, hanem egybeolvad, aztán a fantáziaáradat, ami alapbeállottságuk, vagy a képesség, tűzönvízen keresztül elérni a kitűzött eredményt. És nem utolsó sorban, mindketten az animációs filmek világából kerültek a bábszínházba.

Bábszínházi munkáiban Alimov szigorú grafikai pontossággal alkotta meg a mesterien csiszolt színházi formákat. Szcenikai megoldásai mindig üdék, elegánsak, felismerhetőek. Évek alatt dolgozta ki a tér művészi felépítésének stilisztikai elveit, amit itt is érvényesített. Ez nem csak a művész individuális

kézejeje, hanem az általa megalkotott művészi irányzat, a „scenografika”.

Alimov színházi munkáiban megmutatkoznak a filmes tapasztalatai is: az „attrakciók montázsának” módszere, a színek elmosódottsága vagy a kifinomult lakonikusság. A hatás sosem marad el. Jellemző rá, hogy az általa megalkotott tereket különleges perspektívából láttatja, elirányítva így a nézőt a szürrealizmus világába. A legvonzóbb azonban az volt a művész számára, hogy nem csak az alakokat alkothatta meg szabadon, hanem magukat a szereplő színész-bábukat is. Ilyen lehetőség csak egy bábszínházi tervezőnek jut, mivel ez elsősorban vizuális-plasztikus művészet. Itt szinte minden, beleértve a szereplőket, az ő elképzelésének és megvalósításának az eredménye.

Emlékszem, micsoda gyermeki lelkesedéssel és felkiáltással – „Lábak induljatok!” – követte a *Gulliver utazásai* montírozó próbáját, azért, hogy Gulliver hatalmas, az egész színpadot betérítő lábai a Liliputiak országában igazának tűnjenek. Vagy kitalálta, hogy milyen arányokban hozzon létre „élő”, gigantikus gulliveri fejeket.

Állhatatosan, mindig felülírva a szakértők meggyőződését, hogy ez vagy az technikailag kivitelezhetetlen, lelkesen alkotta meg lenyűgöző figuráinak testét, plasztikáját, akik egy kis idő múlva kiléptek a színpadra, hogy életre keljenek, meglepijenek, elbűvöljenek, és együttérzésre ösztönözzenek. Olyan szereplőket alkotott meg, mint az amerikai szerző, John Harris bájos cowboyai, a Róka Testvér és Nyúl Testvér vagy Micimackó, Malacka és Füles, a „Hármas, hetes, ász! Hármas, hetes, dámál!”-t ismételtető örült Hermann, a fenséges Jekatyerina cárnő, Szoloha boszorkány Gogol *Karácsonyéből* és továbbbi feledhetetlen, csodával életre keltett, a maguk nemében egyedülálló karakterrel rendelkező szereplők egész sorát. A bábszínházban Alimov párhuzamos világok sokaságát alkotta meg. A téli Gyikanka a karácsony előtti infernális éjszakájával, ahol a fekete csillagos égen tisztátalan erő

kavarog, miközben lent a vakítóan fehér hóban a szerelmes Vakula Okszanához siet. Aztán ott van a „jó öreg Anglia” a kifogástalanul lenyírt pázsitjaival, és a kimért gyerekzsoba, ahol Christopher Robin él és álmodozik Micimackóval együtt. De ott vannak Jonathan Swift különböző méretű világai: az óceánba süllyedő „Kaland” nevű hajó, és a hajóorvos Gulliver, aki arról álmodozik, hogy visszatér szülőhazájába, és azon töpreng, mi teszi az embert emberré, és fontos-e, hogy a kerek vagy a hegyes végénél töri-e fel a tojást.

Fittyet hányva tiszteletreméltó korára és státuszára, az orosz képző-, színház- és filmművészet klasszikusának energiája és munkabíró képessége lenyűgöző volt. Előadások, könyvek, kiállítások, filmek, oktatói tevékenysége a Filmművészeti Egyetemen,

mesterkurzusok gyermekotthonokban, szakmai utak, konferenciák a világ minden táján, könyvkiállítások, színházi fesztiválok tanúskodnak erről. Pedig akár ülhetett volna a babérjain is. Nem hiába szerezték hírnevet az ősei a borogyini csatában! Hatalmas energiájával, tele gondolatokkal dolgozott az új *Don Quijote* előadásán, részt vett a művészeti tanács munkájában, tárgyalt diákokkal, akadémikusokkal, kiadókkal, aztán hazatért a Kijevi pályaudvar mellett lévő műhelyébe, és rajzolt, rajzolt, rajzolt... Ilyen volt Szergej Alekszandrovics Alimov. Igaz ember, igaz művész. Akadémikus.

(Szergej Alekszandrovics Alimov/Moszkva, 1938. április 25. – Moszkva, 2019. december 17)

Fordította Huszár Ágnes

THE “ACADEMIC”

Theaters like to give nicknames. Sergei Alimov belonged to the artistic elite and when they named him ever so concisely as “the Academic”, this was accepted unconditionally. Alimov developed his theatrical talent at the Obrazcov Puppet Theater. To do so, he committed all his extraordinary talent, his love of metaphor and the grotesque, his irony, his experience, his respect for Russian classical animation, his impeccable artistic taste, and his ability to work in a theater team. Alimov was a loyal man. He started working with director Yekaterina Obrazcova and created all his puppet theater work with her. Perhaps they succeeded because they were very similar, and over time, their attitudes towards life and theater did not diverge but become closer. The way they imagined a production’s basic setting flowed together and they worked together to achieve their intended goal, no matter what the obstacle. And last but not least, they both came to the puppet theater from the world of animated films. In his puppet theater works, Alimov created masterful theatrical forms with strict graphic precision. His scenic solutions are always elegant and recognizable. Over the years, he developed the stylistic principles for his artistic structuring of space. It is not only the individual handwriting of the artist, but the artistic trend he has created, the “scenography”. His energy and ability to work was impressive. Lectures, books, exhibitions, films, teaching activities at the University of Film Arts, master classes, professional trips, conferences all over the world, book exhibitions, theater festivals testify to his special qualities as a human, and a true artist.